

PERSPEKTIVY

PŘÍLOHA KATOLICKÉHO TÝDENÍKU KVĚTEN 1999

Nová hnutí jsou fenomén posledních deseti let, který může překvapit, v dějinách církve však není novinkou. Charismata, přítomná u zrodu každého z nich, přicházejí v každé epoše jako zvláštní dar Ducha, jehož působení uvádí věřící do celé pravdy (J 16,13). Církev se poprvé viditelně projevila o Letnicích a od té doby stále vychází z velikonocního tajemství Kristova „odchodu“ a žije z jeho stále nového „přícházení“ působením Ducha svatého. „Událost Letnic nepatří jen minulosti: církev je stále ve věcech, které nosí v srdci“ (*Dominum et vivificantem*).

Církevní hnutí jsou uváděna v život Duchem jako specifika naší doby, kdy končí moderní epocha racionalistického individualismu a vzniká vědomí sounáležitosti lidstva jako celoplanetární rodiny. Vznikají v rámci obnovného proudu, jehož první plody dozrály II. vatikánským koncilem; v jeho dokumentech se církev označila za společenství Božího lidu ve světě, plně solidárního se všemi lidskými radostmi a bolestmi (*Gaudium et spes*). I dnes vane Duch, kudy chce (J 3,8), v absolutní svobodě, vynikající se dosavadním zvyklostem. Skrze hnutí reaguje na požadavky doby a vzbuzuje v nich nové formy následování Krista. Nic nového se však nerodí snadno a bez bolesti.

Snaha zařadit obnovná hnutí do různých prefabrikovaných struktur byla v době před koncilem i těsně po něm obvyklým průvodním znakem jejich vstupu do života místních církví. Např. v prostředí Latinské Ameriky byla – pod vlivem teologie osvobození – mnohdy pokládána za nástroj světového kapitalismu, sloužící zadržování revoluce. V některých tradičně katolických oblastech Evropy byla označována za nebezpečné protestantizující či dokonce komunistické novoty. Někdy byla (a dosud jsou) chápána jako neúčinné iritující síla a jako zbytečná konkurence tradičním a staletím osvědčeným spiritualitám.

U nás v době komunismu tato hnutí ve svých počátcích nezapadala do dobových schémat: pro „oficiální“ církev byla příliš podzemní a pro „podzemní“ církev příliš oficiální; jejich „charismatický“ styl se zdál málo účinný pro boj za obnovu náboženské svobody. Snad právě tato situace, nikoli nepodobná pozici Ježíše na kříži „odmítaného nebem i zemí“, se stala příčinou duchovní plodnosti, přitažlivosti a růstu, a to v době, kdy se zdálo, že církev umírá. Ve skutečnosti jimi našla pod ledovým příkrovem čerstvých zelení, která se objevila ihned po oblévě. Navzdory překážkám a nepříznivým okolnostem vytvořila tato hnutí v celém světě nepřehlédnutelné seskupení, označované za novou naději pro univerzální církev.

Jan Pavel II. – sám nositel velkého osobního charismatu – sleduje přítomnost hnutí v církvi a projevuje jim přízeň: „Od počátku svého pontifikátu jsem připisoval zvláštní důležitost cestě církevních hnutí (...) S radostí jsem konstatoval jejich disponibilitu nabídnout své síly do služeb Petrovi stolec i místním církvím (...) Hnutí představují jeden z nejvýznamnějších plodů onoho jara církve, obléčeného již II. vatikánským koncilem, které však bohužel nešťastně naráželo na síť secesní sekularismu. Jejich přítomnost je povzbuzující, protože dokazuje, že toto jaro pokračuje, a ukazuje se na nich svěží křesťanská zkušenost založená na osobním setkání s Kristem“ (*Poseství účastníků světového kongresu církevních hnutí*).

30. května 1998, o vigíli svátku letnic v rámci roku Ducha sv., svolal papež na náměstí sv. Petra Mezinárodní setkání církevních hnutí. Byl to významný mezník v životě hnutí, neboť v určitém smyslu došlo k jejich slavnostnímu „přijetí“ do univerzální církve. Pozorovatelé byli překvapeni počtem účastní-

Giotto, vl. jm. Ambrogio di Bondone (1266-1337). Letnice (detail), London National Gallery
Reprodukcce archiv

Jaro nových hnutí v církvi

František Radkovský

ků (hovoří se až o půl milionu), který lze podle pamětníků srovnat snad jen s množstvím lidí při vyhlášení dogmatu o Nanebevstoupaní Panny Marie v r. 1950.

Ještě překvapivější byla celková atmosféra setkání a srdečný, ba „nadstandardně“ radostný vztah mezi papežem a přítomnými zástupci více než padesáti hnutí z celého světa. „Papež vykonává přehlídku svých legií“, komentoval událost italský tisk poněkud neotesaným stylem, který téměř všude doprovází obří sdělovací prostředky včetně církve do obvyklých zpravodajských kategorií.

Komentáři však dobře vytyčili, že v univerzálnosti přítomných hnutí a v rozmanitosti jejich charismatických darů se odráží pluralita celé církve, která nemůže najít svůj plný smysl a jednotu jinde než v charismatu Petrova nástupce. Jinými slovy: papežský úřad a charismatické dary se svým způsobem navzájem doplňují a potřebují jeden druhý. To byl možná největší „objev“, který vyšel najevo o Letnicích 1998.

I Jan Pavel II. v poselství účastníkům potvrzuje tuto komplementaritu instituce a charismatu: „Viekrát jsem měl možnost zduraznit, že v církvi není kontrast a rozpor mezi rozdílnými institucionálními a rozdílnými charismatickými, jakožto důležitým výrazem jsou hnutí. Oba patří k podstatě Božího ustavení církve založené Ježíšem, protože společně přispívají k tomu, aby zpřítomňovaly Kristovo tajemství a jeho spasitelské dílo ve světě. Rovněž společně, každý podle svého vlastního způsobu, směřují k obnovení sebeuvědomění církve, kterou lze určitým způsobem také označit za „hnutí“, neboť je událostí Synova poslání v čase a prostoru, pro vykonání Otceva díla, v síle Ducha sv.“

Konstituce o církvi *Lumen Gentium* označuje univerzální církve slovy sv. Cyriána jako „lid s jedinečným působením jednoty Otce i Syna i Ducha svatého.“ To nelze chápat jen retrospektivně jako shnutí plánu spasy, ale i jako připomínku existence hierarchických a charismatických darů, které jsou církvi trva-

le dávány k růstu a konkretizaci trojičních vztahů. „Hans Urs von Balthasar poznamenává, že vzhledem k tomu, že i svěcení hierarchických služebníků se rodí z daru Ducha a jím se žije, pak je celá církev působením Ducha sv. založena „na objektivním a subjektivním charismatu“ (srv. *Teodramatik III, 313*; srv. též Piero Coda, *I movimenti ecclesiali, dono dello Spirito al nostro tempo*, in: „GEN'S, rivista di vita ecclesiale“, 5/98).

Nový podnět pro řešení vztahu mezi institucí a charismatem na trojičním základě, s kterým hnutí přicházejí, je velkým přínosem pro pochopení funkce autority v životě církve. Může vytvářet rozumnou alternativu různým polarizacím a konfrontačním směrům. To je jeden z důležitých současných požadavků. Význam charismatu spočívá právě v tom, že dokáže odhalovat a zviditelňovat potřeby a touhy přítomné doby. Ve styku s těmito potřebami na jedné straně a ve spojení s magisteriem, které vyjadřuje apoštolskou kontinuitu a katolickou jednotu na straně druhé, si lépe uvědomíme poslání těchto charismat.

Svým převážně laickým charakterem přispívají obnovná hnutí k pochopení nově sebedefinice církve, kterou razil II. vatikánský koncil: „Církev je v Kristu jakoby svatost neboli znamením a nástrojem vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva“ (*Lumen gentium*). Definici lze nazírat z trojího hlediska: jako *tajemství*, jako *společenství* a jako *poslání*; každý z třech prvků této dynamiky se zrcadlí v životě hnutí.

Znovobjevit (a žít) církev jako tajemství znamená objevit skutečnost svátosti Krista: církev jako přítomnost Krista, dokonce jako „přítomného Krista“ (podle vyjádření D. Bonhoffera). Nejen tak, že se rodí, žije a je vedena Slovem, svátostmi a svátostnou službou, ale v důsledku toho i v tom smyslu, že jako společenství učeňů je znamením a nástrojem setkání s Kristem zmrtvýchvstálým. Zdá se mi, že to je to zvláštní na církevních hnutích: působit, aby se přítomnost Krista stala skutečností skrze společenství jeho učed-

níků“ (P. Coda, cit. člunek). Všeobecné povolání ke svatosti (*Lumen Gentium*), k němuž koncil vyzývá, není jen záležitostí elity, ale cestou opravdu pro všechny.

I když jsou hnutí převážně laická, svým uspořádáním jsou otevřena všem stavům a povoláním, včetně kněžích a lidí zasvěceného života. Vzniká v nich určitý typ soužití či propojenosti různých povolání, který činí pojem *společenství* srozumitelnějším na základě praktické zkušenosti. Lze říci, že hnutí jsou praktickým uskutečněním různých škol eklesiologie společenství, které se rozvíjejí po koncilu.

Opakující se zkušenost v životě hnutí je to, že živé společenství svým pouhým bytím, v němž je přítomen Kristus, se samo o sobě stává místem vyzáření: společenství se tak stává *posláním*. Taková společenství někdy přesahují rámec církevního prostředí v užším slova smyslu (např. famost) a znamenají přítomnost „buněk“ Božího království v místech, kde lidé bydlí, pracují, studují anebo tráví volný čas. To je typický způsob „nové evangelizace“, uskutečňovaný hnutími na základě evangelní výzvy „Pojďte a uvidíte“ (J 1,39).

V pluralitě a kosmopolitních prostředcích se toto svědectví stává výzvou k ekumenickému a mezináboženskému dialogu i k dialogu se sekularizovanou kulturou, v níž se „vyskytuje vedle sebe a často se navzájem úzce propírá dobro i zlo, nepravdivost a spravedlnost, úzkost i naděje“ (*Christifideles laici*).

V žádné charakteristice dnešních církevních hnutí, byť té nejstručnější, nelze se nezmínit o „mariánském principu“ církve, pro ni tak přiznačném. „Jestliže totiž první a poslední význam církve je rodit Krista jako „všechno ve všem“ (Kol 3,11), je třeba proniknout do hluboké pravdy lapidárně vyjádřené sv. Ludvíkem Maria Grignonem z Montfortu: jsou pouze dva úkony rození, které působí ve vzájemné součinnosti – rození *Syna Božího v těle* – a v něm *zrození nás všech jako Otcových dětí* – působením Ducha sv. a Panny Marie. Protože církevní hnutí jsou darcem Ducha, nemohou nemít něco společného s Pannou Marií“ (P. Coda, cit. člunek). Snaha o přinášení živého Krista nutně vede k tomu, že se Panna Maria stává vzorem pro napodobování a formování vlastního života.

V souvislosti s mariánským principem se staví do pravého světla i úloha ženy v církvi. Žena je srdcem církve jako panna, snoubenka a matka a z toho vyplývá její nesporná „mariánská autorita“ spočívající v ochraně té nejvzácnější hodnoty v církvi, jíž je láska. Je to autorita odlišná od autority svátostného kněžství, s níž může blahodárně koexistovat. Správné uplatňování obou těchto autorit v praxi hnutí působí jako lék proti maskulinním či feministickým deformacím společenství. Přes obnovu základních společenství vede cesta k obnově celé církve a v tom mohou hnutí – při široké škále svých darů – sehrát nezastupitelnou úlohu.

Právě toto od nich církve očekává v této fází její existence. Jan Pavel II. to shrnuje: „Dnes se před vámi otevírá nová etapa: etapa církevní zralosti. To ale neznamená, že byly vyřešeny všechny problémy. Spíše se jedná o výzvu, o cestu, kterou lze jít dál. Církev od vás očekává „zralé“ plody společenství a angažovaného života“ (*Projev Jana Pavla II. k účastníkům Mezinárodního setkání církevních hnutí*, Osservatore Romano, 31. 5. 1998). Jestliže papež hovoří o jasu církevních hnutí, je logické, že po něm má jít příjezd letos se svými plody.

Od hnutí vyžaduje tato výzva věrnost a víru v jejich prvotní charismatickou inspiraci, která je zárukou daru Ducha, potřebných pro směr, ale uskutečnitelnou touhu konat Ježíšovy skutky, a dokonce ještě větší (J 14,12).

Redakční kráceno

KŘESŤAN V SVĚTĚ

Nejlepší protijed

Pokud by člověk sledoval život u nás doma i ve světě jenom prostřednictvím televizní obrazovky a tisku, stala by se jeho přeludčivým životním pocitem osklivost. Tedy znechucení, skutečně „blbá nálada“. Nemá smysl vypočítávat všechno, co nás právem šve a co nám dělá starost – o to se jiní starají dostatečně. Ale pokud se kolem sebe díváme vlastním očima a sbíráme své vlastní zkušenosti, nemělo by nám ujít, kolik se kolem nás děje dobrých věcí. Můžeme se stydět za své spoluobčany ze Světla, ale mnohem více je těch, kteří třebaš málem přispívají na vyhnance i jiné dobré účely. Děsíme se extremistických primitivů, ale málo vnímáme, kolik dorůstá vzdělaných a slušných mladých lidí, ochotných pomoci dobré věci. Přes objektivní finanční nedostatek se rozrůstá hospicové hnutí, které nachází své sponzory a dobrovolné spolupracovníky – i hospic pro těžce nemocné děti, budovaný nadací Klíček po britském vzoru v Malejovicích, našel pomocné ruce a je pod střechem. Kdo měl možnost zúčastnit se v polovině dubna v pražských Kohylovských salesiánské akademii na památku kardinála Štěpána Trochty, mohl mít pocit, že se ocitl v jiném světě: nebyla to mládež z televizního zpravodajství a z přehloupitých anket, a i ze zástupců střední a staré generace vyzařovala radost a naděje. Takové setkání je nejlepší protijedem na mediální otravu; škoda, že právě to dobré kolem nás má nejmenší publicitu. Našlo by se jistě ledacos, co by nám vylepšilo náladu a dodalo chuť do života. dp

Chvála bezmocnosti

Slibil jsem, že napíšu příspěvek do Poutníka, a jak měšče utíkal, nosil jsem v hlavě postupně hned několik témat. Týden modlíteb za jednotu křesťanů mi vnikl myš-

lenku o potřebě vnitřního osmílení uvnitř katolické církve: usilujeme o sblížení s nekatolickými církvemi u nás – a nutno s radostí dodat, že snad nikdy v minulosti nebyly vzájemné vztahy tak dobré, bratrské – avšak uvnitř naší vlastní církve přetrvává hluboké rozdělení ještě z dob před dvaceti lety, rozdělení, které se zrodilo z postojů a chování v letech „církevních tajemníků“. Dokonce se objevila rozdělení nová, a nebudu je ani vyjmenovávat, všichni víme, která to jsou. Ostatně byla to právě obava z toho, abych ještě nakonec pojednánil o citlivé otázce nepřilíhnutí dalšího oleje do ohně a nevyvolal znovu ty čertovské duchy rozdělení a rozbroje, že jsem nakonec téma zamítl.

Prohlubující se příkop mezi církvemi a společností, nevyřešené vztahy mezi církvemi a státem a duch konfrontace mezi vládnoucí politickou stranou a křesťany nabízel rovněž téma aktuální, bolestivé, volající po nápravě. Ale ani tady jsem se nakonec – po velkých vnitřních bojích – necítil povolán, a tak ani tento článek jsem nenapsal.

Otec Řehoř nás na poslední schůzce místního společenství u sv. Anežky na Spořilově všechny vybavil listem všem věrným křesťanům, dopisem, který náš otec zakladatel, sv. František, adresuje i po těch staletích nám, křesťanům na samém konci druhého tisíciletí po Kristu. Nám sekulárním františkánům je list určen především – ale jak je to s naší věrností? Tuto obavu z vlastní nevěrnosti zesílily nápisy v pařížských kostelích, které jsem v minulém měsíci mohl navštívit: Notre Dame, Sacré Coeur, Saint Sulpice... Všude tam byl rozdělen sakrální prostor: turisté a zvědaví návštěvníci byli vždy zastaveni nápisem (a někde i hlídou): „Jen pro věrné.“ V boční kapli se pak konala mše sv. pro bratry „věrných“, zatímco hlavní chrámovou loď proudily dál davy – pln se – „nevěrných“? Co když se někde z těch turistů ani necítili hodni přistoupit k nám „věrným“, a co když nakonec odcházeli ospravedlněni? A co huť, aby nakonec my věrní jsme nebyli spíše farižej, kteří se samolibě cítí povzneseni nad ty celníky a hlídky? Čím více jsem o tom přemýšlel, tím jsem byl dále od napsání článku i na toto téma.

Ve Francii je již dávno odluka církve od státu, kostely jsou státním majetkem, který je udržován především ze státních prostředků, tedy z peněz daňových poplatníků, což v sekularizované zemi znamená především z peněz těch „nevěrných“. Církev kostely jen užívá, a jejich náboženská práva jsou chráněna i před zástupci turistů, dokonce varováním „jen pro věrné“. Zazdalo se mi, že sv. František by v takové situaci – ostatně jako v každé jiné – odzbrojil všechny svou vlastní pokorou a že by – vědom si své vlastní hlídky – dokázal oslovit i všechny ty „ostatní nevěrné“ svou láskou, do které by se jistojistě zahrnul. Ale téma bylo příliš náročné – právě že příliš aktuální i u nás – že jsem ani toto téma nezvládl.

Nakonec jsem svou neschopnost napsat slibovaný článek začal přikládat svým vlastním ne-

věstem, které mne – jako vždy – po měsíci již vážně tísnily. I viděl jsem jedinou cestu v návratu marnotratného syna, a nebyl jsem zklamán. (...) Nakonec mi to došlo až při bo-

hoslužbě na Popeleční středu. Všechna ta přemíra aktivit se zastavila na bezmocnosti napsat tři stránky. Jako by mi tím mělo být něco naznačeno, něco velice důležitého: my sami, svými aktivitami sebeaktivnějšími, to všechno nevytvoříme. Všechno to, co se nám zdá přerůst přes hlavu, „hodme na Pána“. On je toho mocen! Jeho vůle nechť se stane – ne vůle naše. Pracujme, ale především: modleme se! Méně je někdy více! (...)

Lubomír Mlčoch, sekulární františkán
Autor je znám čtenářům Perspektiv zejména svými odbornými články o problémech české hospodářské transformace. Uveřejněný text je podstatný výtah z jeho článku, který vyšel v dubnovém čísle měsíčníku přátel sv. Františka, v časopisu Poutník.

Máme rádi děti?

Počel narozených dětí u nás rok od roku klesá a snad jsme v tom už předhlonili výpělou Evropu. Vymíráme. Připadá s tím něco dělat, slyšíme. Ze propagačních opatření jsou neúčinná zejména u vzdělaných a ekonomicky aktivních, žádoucích rodičů. Celkové klima dětem nepřeje a nímto to plodnost, zejména mužů, ve vyspělých zemích klesá. U nás je údajně neplodných kolem 20 % manželských dvojic. Ty nejchudší a nerozvinuté země takto postiženy nejsou. Stačí jen pohled na balkánské tabory vyhnanců.

Prvomájový pořad České televize věnovaný „láskám a dětem“ nabízel jako řešení tzv. oplodnění ze zkmavce. Jistě, je to způsob, který může bezdětným manželům pomoci. Ale příčinám, které k neplodnosti vedou, se přitom věnuje pramalá pozornost. Je známo, že plodnost žen s věkem klesá. Prvorodička po třiceti letech bývá považována za „starou“, a učilo se, že dítě je u starší matky spíše ohroženo vrozenou vadou. Dnes je normální, že se založení rodiny odkládá. Mladým ženám je tedy doporučována hormonální antikoncepce, přitom častější střídání partnerů před pozdějším sňatkem může vést k zánětu, které k plodnosti nepříspějí. Zamoření životního prostředí ženskými hormony, estrogeny z nejrůznějších zdrojů, a současný životní styl také neprospívají plodnosti mužů. Přitom přes sníženou plodnost naší populace je u nás stále ještě příliš mnoho potratů a příliš mnoho dětí v dětských domovech. Když jsme se na toto téma bavili se studenty, prohlásil palestinský medik: „To není náš problém, my máme děti rádi.“ To je sice zjednodušený pohled, ale přece jen podnět k zamyšlení. dp

GLOSÁŘ

V nedávném televizním interview nás Javier Solana, šéf NATO, pochválil: vstoupili jsme do aliance, usilujeme do EU, je vidět, že máme evropské hodnoty. Pan generální sekretář byl laskavý a vsifčený, interview evidentně nemělo poznávací funkci, bylo totiž aktem diplomatické zdvořilosti. Poznávací hodnotu může mít teprve odpověď na otázku, kterou si případně položíme: Co jsou vlastně ty „evropské hodnoty“? – Zkusme to: a představme si, jak by asi dopadla taková pouliční anketa.

Po listopadu jsme nebyli vůči Evropě odmítaví, naopak, vřelý jedno z hesel ohlašovalo naše přání se do ní vrátit. Klíčilo ostatně už za bývalého režimu, jen si vzpomeňme. Jeho výchozí podoba se utvářela na cestách do zahraničí, pokud je umožnil devizový příslib a výjezdní doložka. Ale pozor, byla to Evropa, kde je vše k dostání a kde perfektně fungují služby. Co jsou tedy vlastně ty evropské hodnoty?

Když se reportéři ptali pana faráře ze Světla nad Sázavou, zda je pro to, aby městečko přijalo vyhnance z Kosova, odpověděl milý starý pán, že samozřejmě ano, a hned měl po ruce zdůvodnění: „Hladověl jsem, a dali jste mi jíst, žiznil jsem, a dali jste mi pití...“ – Vida, Slovo Boží funguje jako spolehlivý kompas i v „ne-standardních“ situacích. Ne tak většina obyvatel městečka. Ti vyhnance nechtějí. Duvod? Vyjádření několika vybraných (většinou starosty) byla taková, že jednomo mládenci, rovněž zachycenému televizní kamerou, bylo stydno. Styd za našince je osklivý pocit, ale nebráňme se mu, i on je kompasem. Sdílujeme, že jsme na stopě hříchu. Přitom Světla nad Sázavou (resp. její většina) asi není se svým pustojem sama. Díky Bohu jsme ušetřeni osudu kosovských Albánců. Jak nám ale spolu bude, dolehně-li na nás tíže hospodářské krize, jejíž možnost odborníci připouštějí?

Mediální scénou rozděla úvaha o sblížení dvou našich největších stran, ODS a ČSSD. Vyslovil ji pan Macek, bratr a cy-ník. Politici obou stran se distancují, ale sblížení se již koná na úrovni skutku, neboť je to spřízněnost osudem. ODS jakoby vyproktovala transformaci, jakoby ji prosadila, a transformace jakoby skončila. ČSSD jakoby znala, jak napravit její chyby, a jakoby vládne. Přitom veřejnost obě strany, producentky zdánlivosti, vytvářely podporuje, neboť – ať země už dlouho prochází svízelnými peripetiemi – voličské preference se v podstatě nemění. Oba naši „jakobyňi“ proto nemohou couvnout: pujde-li do tuhého, nezbude jim než skoncovat s přestřelkami a „táhnout“ spolu. Tato vyhlídka není zrovna povzbuzivá, ale Macekova (Bendova aj.) prognóza není nepravděpodobná.

Ministr kultury Pavel Dostál při své bohémkocholeické nátuře občas utrousí něco, co jde člověku na nervy, ale dobrou vůli mu nelze upřít. Uznal, že „vládní“ komise, která má ohledávat možnosti únosných vztahů mezi církvemi a státem a v níž zasedá i komunista, byla politickou chybou. Zřídil proto další komisi, „expertní“, v níž vedle odborníků zasedají i zástupci komunity katolické, křesťanské nekatolické a židovské. Zdá se, že má dobré předpoklady k fungování a že je jí ministr nakloněn. Jeho cílem je všestranně přijatelná dohoda o „resoluciční teče“. Pak bude třeba zákonně upravit vztah státu k církvím a náboženským společenstvem. Ke všem! Pak teprve začnou skutečné problémy.

U příležitosti XIV. světového dne mládeže (o letošní Květné neděli) vystoupil kardinál Meisner s podnětem, jak lze křesťanům obstát v současném rozporuplném světě: vytvářet biotopy Boží lásky. Řekl mj.: „Nejprve uvedu negativní přirovnání: kdo přichází do styku s radioaktivní látkou, stává se radioaktivním. A ten, kdo se s ním stýká, také. A nyní pozitivně: kdo přijde do styku s Ježíšem Kristem, který jest život, stane se christoaktivním, a kdo se s ním setká, také.“ – Měli bychom rozumět. Za bývalého režimu jsme těmto biotopům říkali „ostrůvky pozitivní deviace“.

NIKDY NEJSME U STOLU VŠICHNI

Za básníkem Karlem Křepelkou (+ 13. dubna 1999)

Když čteme básně Věčnosti, otřesenou v Křepelkově poslední sbírce „Nejmenší slunovrat“, uvědomujeme si znovu, s jakou básnickou odvahou a jazykovou přesností se dokázal prolomovat ke srázům a končinám života a odhalovat jeho tajemství: „Nikdy nejsme u stolu všichni / Nikdy již odešel, / a někdo teprve přijde / To jen věčnost / je celistvost lásky / A o Dušičkách / Bůh námi přivrtá dveře my / jen proto, / aby jimi otevřel / všechno Světlo věčné...“

Ve čtvrtek 22. dubna 1999 spustili přátelé do moravské země brněnského básníka Karla Křepelku (nar. 30. 1. 1946), který zemřel ve věku 53 let. Ještě – již těžce nemocný – stačil podepsat několik výtisků čerstvě vydaného souboru svých esejů, recenzí a glos, nazvaného Ztracené kufce, a pak se vrátil do nemocnice, kde mu smrt nadobro zavřela oči. Také svoji generaci nazýval ztracenou, napříč roztrpanou režimním korumpováním – dětství prožité v padesátých letech, ruské tanky v době studii a následně, v řešení dlouhé dvaceti letí normalizačního marasmu. A protože básník a také čerstvý a zapálený konvertita ke křesťanství odmítl lokajovat básnickým slovem zparchantělému režimu, třídní selekce jej přednostně poslala do čemých profesí (ušetřovatel zvře v ZOO, lesník, tiskárenský a stavební dělník, zaměstnanec vlákové pošty, dezinfektor aj.). V té době psal a publikoval v samizdatech (i vlastních) – velmi výmluvně se jedna jeho sbírka z té doby jmenuje Hořká suť.

V devadesátých letech, kdy pracoval jako kulturní redaktor v revui Proglas, mu konečně mohou vycházet utle knižní výbory ze starší poezie (Uskutečňování světa, Hořká suť), sbírka rozlehlejších básnických skladeb Rorschachovy test a v roce básnickových padesátin no-

vě verše pod názvem Nejmenší slunovrat. Méně známý je Karel Křepelka jako podmanivý vypravěč pohádek. Jeho převyprávění pohádkových příběhů „ze všech světových stran“, které vyšlo v roce 1995 v knize nazvané Tanděři hvězdy, nese osobitý básnický vklad: jemný vzhled do nitra lidí, krátké štipavé charakteristiky postav, břítký, hrbo-latý humor, poetivě vydobytou moudrost.

Ve svém psaní, ať poezie, glos či právě pohádek, cítil ustavičnou potřebu klenout vyšší a souvislou perspektivu, která by odpovídala na otázky po smyslu všech dějů a životů. Často zdurazhoval, že v poezii jenom nevyřeknou stojí za to, aby bylo řečeno – právě v době, která slova tak vyprázdnila. Svoji křesťanskou svobodu prožíval opravdově a radikálně, až na dno – jako dramatické setkávání a také střetávání s Bohem. Byl Evropanem, ale cestovat nemusel – stačilo pobývat v Brně na periferii, jednou do roka zajet do Petrky k Reynkum, do Lípy za přítelkyní Mlejnkem a dost.

O poezii (kterou psal a o které psal) Křepelka věděl, že „sladce dává / hořce platí“. Nalehavě si uvědomoval, že básnická práce je často pravdivá jenom za cenu palčivého napětí mezi děním a bytím, v onom „převodit“ bezbřehého v seřvené. S Vladimírem Vukotkem tak inohl často říci: „Pro poezii je charakteristické gesto objektu. A také sebeobjektu.“ Bolesti a kříže svého života přijal do dusledku. A do krajnosti, až k smrti. Slova, která Karel Křepelka vztáhl na tvorbu „svých“ básníků Sládka a Holana, platí i o něm samotném: nepromarnil příležitost bolesti, stal se totiž předpokladem jeho tvorby. Možná i proto tak rád citoval tyto Slád-kovy verše: „V náručí Boží, odkud jsme vyšli, / večer se všichni sejdemé zas; – / kdo by se děvil, kdo by se trás?“

MID

STÁŘÍ JE OBROVSKÁ ZKUŠENOST

V padesátém roce, ještě před maturitou, vás vyloučili ze školy a šel jste dělat tesaře k zeměměřičům do Stědků u Písku...

Mělo to ten puvab, že tam dřív sídlil řád anglických panen a moje dvě tety, tatínkovy sestry Mici a Lončí, bývaly představenými řádu. Jako kluk jsem za nimi jezdil na návštěvu. Vzpomínám hlavně na tetu Lončí. Byla skvělá, ani ve vysokém věku neztratila smysl pro legraci. Před válkou hrála kopanou, tenis, hrála perfektně na piáno Ježkovy skladby. Šílel se v tom padesátém roce proměnila už v domov důchodců, ale stále tam byly anglické panny, které znaly mé tety. Dlouho jsem tam však nepobyl – po úraze jsem se dostal do Prahy do národního podniku Čedok-Propag, do něhož byly začleněny zestátněné firmy zabývající se reklamou, inzercí a veletrhy. Pracoval jsem v tiskovém oddělení. Šéfy byli většinou bývalí majitelé dřívějších podniků, takže vedoucím inzertního oddělení byl bývalý majitel velké inzertní kanceláře. Ten člověk se rozhodl, že založí ilegální skupinu. Aby to mělo patřičný říz, přišel za mnou s návrhem, abych se taky stal jejím členem, protože naše rodinné jméno mělo skvělý protikomunistický zvuk. Jenže v té době už seděli táta i brácha. Tvrdě jsem odmítl. Oni však skupinu založili, tu, co zorganizovala slavný „vlak svobody“, který přešel hranice do americké zóny v Německu. Prozradilo se, kdo to zorganizoval, a celou ilegální skupinu zavřeli. Můj nadřízený jako její šéf dostal trest smrti. Požádal o milost, ale oni měli podmínku – musí být tzv. vstřícnější. A tak si na třináct spolupracovníků z podniku vynyslel různé historky. Třeba na mě šlehou věc, že mi umožnili tajný přechod do západního Německa, kde jsem měl být šest neděl ve školícím středisku tehdejšího CIC. Ze jsem se vrátil s imperialistickou vyslačkou, kterou jsem ukryl na neznámém místě. Nejhorší bylo, že mě estébáci málem utloukli. Netušil jsem, k čemu se mám přiznat. Až při výsleších jsem se postupně dozvídal, proč mě vlastně zavřeli.

Přiznal jste se?

Přiznal jsem se k jedinému – že jsem o celé akci věděl. Navíc se jim obžalovala na mě zhroutila: zjistili, že během těch šesti neděl, údajně strávených v Německu, jsem normálně pracoval a taky jsem byl týden na horách, kde jsem dělal lyžařského instruktora vlastnímu podniku. Protože tehdy byl mladistvý věk do 21 let, soudili mě jako mladistvého, to znamená, že za velezradu a špionáž, z nichž jsem byl obviněn, mi mohli dát jen osm let. Odseděl jsem si skoro všechno, protože jsem šel v 60. roce na první amnestii domů.

V kriminále jste se setkal s celou řadou významných lidí, kteří vám dali mnohé důležité rady pro vaši budoucí spisovatelskou činnost...

Na Pankráci to byli Jan Zahradníček, František Křelina, Josef Knap, nakladatel Kuncic, s nimiž jsem chodil na dvůr na vycházky. Tito tři spisovatelé, které jsem jako čtenář miloval, vlastně oni mi dali základy k mému pozdějšímu psaní. Když jsem se stydlivě přiznal, že bych chtěl být spisovatelem, začali mi to rozmlouvat, čímž mě v tom ještě více utvrdili. I když jsem prohlašoval, že chci být prozaik, a ne básník, Zahradníček mě vlastně přivedl i k poezii. Dal mi několik rad: speciálně ve vězení budeš chít psát a nebudeš mít k ruce papír. Budeš to muset nosit v hlavě a v ní uneseš jen poezii. Navíc poezie tě naučí hospodářit se slovem. Za třetí: ve vězení mohou nastat chvíle, kdy se nebudeš umět jinak vyjádřit než poezií. – Což se stalo. A výsledek? Teď mně má vyjít po pětadvaceti letech knížka poezie z vězení. Jmenuje se Za plotem a vydává ji nakladatel Hejkal.

Po Pankráci přišly další vězňové a lágry. Především na Jáchymovsku, pak na Příbramsku...

Na jáchymovské Svatopluku jsem byl do roku 1955. Tam jsem prožil tu zvláštní euforii, kdy byla pro politické přípraveny amnestie. Už s námi podepisovali pracovní smlouvy, ale jak jsem se později dozvěděl, v poslední chvíli přijel z Moskvy Kaganovič, který to zadržel. Nastala mela, protože někteří muklové to tzv. neustáli – páchali sebevraždou nebo podepisovali spolupráci. Aby vnitřní ty mukly zvládli, po nepodařené amnestii je začali rozvažet do jiných lágrů. Dostal jsem se na příbramskou Vojnu. Ta je dodnes částečně zachovaná a má z ní být muklovský skanzen.

Tam jsem se hned na začátku dostal do ma-

Spisovatel, scenárista, překladatel a v neposlední řadě (od r. 1992) předseda Českého PEN-klubu Jiří Stránský patří mezi ty desetitisíce lidí, kteří v padesátých letech na vlastní kůži poznali, co to je být politickým vězněm, jinak řečeno muklem (mužem určeným k likvidaci). Stránského dědeček byl významným politikem (Jan Malypetr, předseda agrární strany, předválečný předseda vlády, též parlamentu), a tak je pochopitelné, že spisovatel vyrůstal v rodině, kde slovo demokracie nebylo planým pojmem. Je jasné, že s takovým původem nemohl nikdo z rodiny po únoru 48 obstát.

Snímek Jaroslav Hodík

téru při slavné „nudlové“ aféře. Začalo to tím, že se muselo pochodovým krokem chodit pro jídlo. A hned první den udělal v kuchyni strašné jídlo – nudle, které se nedaly jíst. Odmítli jsme je. Místo toho, aby to překlil, tak nás nutil je sníst. Vznikla z toho hladová stávka, která trvala tři dny a končila tím, že celý lágr obsadily tanky. Označili to jako vzpouru vězňů a v obchodech v Příbrami ukazovali, co jsme měli za zbraně. S dvacíti nejprominentnějšími mukly z Vojny se konal proces, dali jim další „flastry“ a odvezli je do Leopoldova. Na Vojně jsem byl do jara 56, pak mě odvezli na Bytíz. Tam byl v té době Karel Pecka a Zdeněk Rotrekl.

Jste katolík. Pomohla vám přežít všechny útrapy víra?

Bezpochyby. Nikdy mě neopustila, nikdy jsem vlastně ani neza-pochyboval, ale nejdřív jsem si v sobě musel vydobýt jinou víru – že to fyzicky přežiju. V tom mně vlastně zase pomohli mnozí spoluvězni. Třeba mnou obdivovaný Jan Zahradníček. Právě víra byla konstanta, které se člověk mohl kdykoli zachytit. Rád jsem chodil na pobožnosti, protože jsem věděl, že mi to pomáhá.

Byli tam vězni, kteří se ve vězení obrátili na víru?

Samozřejmě, celá řada. Většinou to bylo zásluhou kněží, protože ti šli příkladem. Tam jsi byl mnohokrát fyzicky a psychologicky na dně, kdy tě okolnosti donutily k tomu, že jsi začal uvažovat o tom, jestli má vůbec cenu v něco věřit. A jestli to má cenu, tak jakým způsobem a proč.

Mluvíli jste především o spisovatelích, kteří na vás měli vliv a pomohli vám orientovat se ve složité situaci. A co kněží, těch bylo taky hodně zavřených?

Potkával jsem je ve všech lágrech. Na Vojně a na Bytizi byl opat tepelského premonstrátského kláštera Heřman Týl, slavná osobnost. Dostal pětadvacet let. Byl nesmírně vzdělaný a laskavý. Malý, kulatý, každý vlas mu rostl kolmo k hlavě, takže tento duchovní gigant vypadal jak kopie Ladova Švejka. Využíval toho při komunikaci s bachaři. Ti z něj

byli zoufalí. Na všechno říkal ano, pane veliteli, jistě, pane veliteli, máte pravdu, pane veliteli. Věděli, že je kněz a on je tím svým přitakáváním sračně deplal.

Heřman Týl byl obrovskou morální autotou. Vybízel fekácie, dělal tu nejsmradlavější práci. Ze jezdil po všech patrech, měl funkci komunikovat. Neznal jsem mukla, který by ho neměl rád. Dovedl nenásilným způsobem regulovat vášně mezi mukly. Aby předešel inzultacím na zavřené komunistické špičky, chodil s nimi na vycházce mezi baráky. Aby muklové viděli, že on se s nimi přátelí. A ten, s kým se přátelil Heřman Týl, byl nedotknutelný. Vždycky jsem si ho nesmírně vážil. Proto o něm všude píšu a rád o něm mluví.

Dalším zajímavým člověkem byl Franta Barta, mladý, nesmírně vzdělaný kněz, kterému se říkalo Otčeček. Byl jedním z šéfu katolické akce pro mladé lidi. Shromáždil spoustu mládeže a snad puldruháho roku ho naháněli po celé republice, než ho chytili. Pořád jimi utíkal – jezdil na motocyklu, na kole,

nebyl k polapení. Byl to takový kosboj. S ním jsem se velice přátelil, jeden čas jsme spolu i bydleli a moc jsme si rozuměli.

Ale těch kněží na lágrech zase tolik nebylo, oni je soustředili do pevných věznic, i když čas od času se nějaký objevil mezi námi. Vzpomínám na skvělého neohroženého kluka Ládu Bartáka, zvaného Oskar, který byl laikem. Byl to jeden z šéfu laické katolické akce. Měl obrovské přesvědčovací schopnosti, takže se mu podařilo vytvořit silnou katolickou komunitu. Na címrách, dobře hlídáných, aby se to nepropíchlo, se pořádaly pobožnosti, na kterých často nechybělo ani mešní víno nebo hostie. Tohle nám pašovali civilní zaměstnanci – havíři. To byli taky stateční lidé. Kdyby se na to přišlo, mohli dostat až patnáct let.

Vzpomínáte na léta vězňů s trpkostí?

Já na všechno vzpomínám rád, tedy i na určité úseky života v kriminále. Kdysi jsem řekl, že moje babička měla nádhernou definici rozdílu mezi optimistou a pesimistou: Optimistu více věcí těší, než šve, a pesimistu naopak. To znamená, že jsem se díky své povaze nebo vy-

chování snažil v každé situaci i pro sebe samého vyrvat z ní to pozitivní. Lidé o mně říkají, že jsem životní optimista, ale to je otázka určitých jistot. Byl jsem přesvědčen, že i když jsem po krk v bahně, úplně na dně, někde nahoře je pořád malíček kousíček modrého nebe, za kterým stojí za to se vyskrabat. A vždycky jsem se vyskrabal. Protože už jsem tolik jistota nebo víra, ať si tomu každý říká, jak chce, stačí k tomu, abych měl dostatek síly a vůle k tomu vyskrabání. Je to tak jednoduché. A když už jsem se ocitl v tom kriminále, měl jsem vlastně štěstí. Byla to doba, kdy v něm byli ti moudří, kteří mě poučili o tom, co bych sám a dlouho bolesně objevoval. Napřed mi poradili, abych se snažil dívat na svůj kriminál jako na nedílnou součást vlastního života, abych to nebral jako nějaké provizorium, které neplatí. Ani jako zlý sen, z kterého se probudím, jako čekám na svobodu. Protože bych se zbláznil nebo podepsal spolupráci. Musel jsem to brát tak, jak to je. A to mi moc pomohlo.

Od moudrých lidí jsem získal další poučení, velice podstatné: že se musím co nejrychleji zbavit své touhy pomstít. První obětí bych byl já sám. Dobře se to říká, ale než to v sobě přežijáš, velice to bolí. Ale podařilo se mi to zvládnout celkem brzy.

Jakých lidí si vážíte?

Vždycky si víc vážím lidí, kteří se i v nejhorších situacích snaží chovat pozitivně. Cením si na nich, že se nevzdávají. Vážím si samozřejmě přátelství, které není okázalé, ale upřímné. Ale nejvíce si vážím rodinných vztahů. Když jsem viděl v kriminále, jak se hrozní manželství, přísahal jsem si, že nikdy neudělám nic, abych zapříčinil zhroucení vlastní rodiny. To se obrátí i v tom, jak vychovávat děti, jaký k nim máš vztah. Asi mně to pomohlo k tomu, že mám daleko bližší vztah k mladší generaci než ke svým vrstevníkům. Stárnutí neberu jako důvod k rezignaci. Naopak, stárí je obrovská zkušenost a kdo ji nedovede využít ve svůj vlastní prospěch, je hlupák.

Velice si vážím profesionalitu, upřímnosti, ale i drobných laskavých doteků mezi lidmi, které nejsou okázalé, ale poznají se na očích.

Myslíte si, že je důležité vypořádat se s minulostí? A vypořádati jsme se?

V žádném případě. Nevypořádali. Ale musíme to udělat. Ty řeči o tlustých čarách, divat se dopředu a vykázat se na to, co bylo, neberu. V tomhle směru mám jedno přesvědčivé zjištění. Po tom, kdy přišel do biografu Bumerang a v televizi se odvysílala Zdivočelá země, jsem byl na mnoha besedách se studenty. Mnohdy se ptali velice nevybíravě, což jsem kviatoval, protože se ptali z pozice svobodných lidí. Tím dokazovali, že se zaplácám něco stalo. Brali a herou to jako křivdu na sobě, že v dějinách je vlastně hůle místo. To, že oni to nazývají z pozice svého věku, že se na to dívají stejně vzdáleně jako na třicetiletou válku, není důležité. Oni to chtějí všechno vědět. Dokonce do té míry, že přede mnou začali obviňovat své rodiče a prarodiče, že to před nimi zatajují. Že nemají čisté svědomí. A tak jsem jim musel taky vysvětlit, co to byl strach a jaké byly míry kolaborace. Z téhle generace mám dobrý pocit. Volání po tlusté čáře z jejich řad je ojedinělé, ta si uvědomuje, že se to musí vyčistit. Dokud se to neudělá, pořád bude nad lidmi viset ono stigma viny a špatného svědomí.

Čas od času se objevuje otázka: otevřít nebo neotevřít pro veřejnost archiv se jmény spolupracovníků StB?

Otevřít. Ať už se to konečně pročistí. Lidé by měli vědět, že onen starý hodný pan soused byl udavačem nebo krutým vyšetřovatelem a že kvůli němu bylo hodně lidí nešťastných. Zlo je třeba pojmenovat. Netrvám ovšem na tom, aby si ti staří šli sednout. Jen bych byl rád, kdyby se dočkali morálního soudu.

Něco jiného je starý pan Grebeníček, který je schopen se všem vysmívat, všemu se právem vyhýbat. Ani jeho bych neodsoudil do vězení, ale národ by měl vědět, že za normálních okolností by dostal dvacet let. Znáám mukly, které měl „v rukávu“. Znáám dokonce člověka, který byl svědkem toho, jak starý Grebeníček někoho utloukl k smrti, a ten člověk se dokonce bojí svědět.

Ale já sám se do archivu podívat nepujdu, protože z kriminálu mám vypěstovanou zvláštní přecitlivělost na estébáky – když se ke mně přiblíží, naskáče mi husí kůže. Půznám je i bez archivu.

Rozhovor připravila Kateřina Nešlehová

Ilustrační snímek Jaroslav Hodík

PROČ už nejsou DUCHOVNÍ POVOLÁNÍ

V letošním prvním čísle salesiánského věstníku *Vnitřní zprávy* vyšel článek P. Clodovise Boffa, převzatý z italského časopisu *Testimoni*, s poněkud nešikovným názvem: *Kde se nachází formace? Jistě se dotkl každého kněze, řeholníka či řeholnice, ale i všech, kteří dali svůj život Kristu a s přibývajícím věkem konstatují stále větší nedostatek nebo úplné vymizení nových duchovních povolání a zároveň relativně mnoho odchodů mladých lidí ještě před věčnými sliby nebo před vysvěcením. Některé Boffovy soudy jsou příkré; sám se posléze omlouvá, že je psal „poznamenaný patosem chvíle“.*

SMYSL PRO POSVÁTNO

„Mladý bratr složil slavné sliby a pouhý měsíc nato odchází z řádu,“ píše Boff. „Jak je to možné? Skládat sliby s myšlenkou na brzký odchod znamená hrát komedii. Dokazuje to, že v dotyčném není ani špetka opravdovosti, ukazuje to na jeho maximální povrchnost ducha. Existuje nějaký způsob, jak tuto skutečnost vysvětlit? (...) Jen obrovská lehkost mysli může otřást s nejposvátnějšími věcmi víry a omlouvat se důvody jako »Neměl jsem odvahu to říci dříve« nebo »Styděl jsem se zklamat.«“

Absence smyslu pro posvátno, tedy pro vše, co je hodno úcty a vážnosti, je symptomem postmoderny a celého překotného „osvobození“ od všeho starého. Nejen od tradičních církví, ale i od vžitých způsobů myšlení a cítění. Lidé se rozvádějí s vysvětlením: „Nebyla to pravda, už k němu (k ní) nic necítím!“ Po osmileté řeholní formaci se mladý kněz půl roku po vysvěcení ožení se slovy: „Netušil jsem, do čeho jdu!“ Posvátné obřady se stávají estetickou, happeningovou záležitostí (připravoval jsem nedávno ke křtu tři mladičké katechumenky, které chtěly být pokřtěny hluboko v noci a nejlépe v řece Jordánu). Mladí chtějí prožít krásnou a vzrušující chvíli. Morální a náboženský význam obřadu – přítomnost božského, působení tajemství – jim často uniká.

My kněží řeholníci často připomínáme provazolezce: na jedné straně musíme rozumět mladým lidem, žít mezi nimi, odpovídat jejich jazykem na otázky jejich života, a na druhé straně si musíme udržet hluboký smysl pro posvátno a pro „věci Boží“. Toto vyvažování mnohdy končí nezdarem: kněz nasáklý „duchem doby“ už neví, proč denně celebrat, chodit do zpovědnice apod. A naopak: kněz, který úzkostlivě dbá o svůj koláček, o každý bohoslužebný detail, přitom je ale drsný vůči svým ovečkám, a když káže, nikdo mu nerozumí.

PŘÍČINOU JE FORMACE?

„Proč mladí lidé skládají sliby nebo se nechají vysvětit a zanedlouho na to se dostávají do krize a odcházejí? Huť: proč skládají slavné sliby a krátce na to odcházejí? A ještě huť: proč se rozhodnou zsvětit se aktem, který nemá subjektivní záruky, které by »zajistily« tento slavnostní závazek? Je to jako nenadálé zborcení domu. Není to tím, že naše formace je špatně postavenou budovou? Stavěnou chybějícím materiálem bez trvanlivosti? Na sypkých základech? Kdo je odpovědný za tento pád?“ ptá se vyzývavě Boff.

Příčinou nedostatku povolání i odchodu již povoláních by se našlo dost: obecní sekularizace, nepřehledné tržiště nabídek pro mladé lidi, moderní potřeba „manželství na zkoušku“, závazku „na dobu určitou“ tv hinduistických klášterech je možné strávit „jako mnich“ třeba jen týden nebo měsíc a pak zase jít zkoušet štěstí jinam) atd.

Existují některé důležité principy duchovní formace, které je třeba znovu promyslet. Prvním je primát duchovního života: „Neboť nikdo nemůže položit základ jiný nežli ten, který je už položen – a ten základ je Ježíš Kristus“ (1 Kor 3,11). Jelikož člověk má přirozenou tendenci uzavírat se Kristu a hodnotám evangelia, nelze vztah k Božímu Synu považovat za něco sa-

možejného. „Je potřeba se vrátit k tomu, že základem a středem řeholního života je teologální vztah, a ne vztah církevní, pastorační, sociální či jiný... Zsvěcujeme se přímo Bohu a nikomu jinému, i když to děláme prostřednictvím církve a v rámci nějaké řeholní rodiny.“

Konkrétně to znamená žít spiritualitu jako kulturu víry, osobního vztahu k Bohu. „Bez ní člověk padá při první krizi, která ho potká. A ne-li při první, tak při druhé nebo třetí... Skutečně, dříve než někdo »ztratí povolání«, běží se podívat: ztratil nejdřív ducha modlitby. Nevěřím v řeholníka, který se nemodlí. Ať mi nikdo nevykládá, že modlitba není všechno a že může být farizejským pokrytectvím. Když mluví o spiritualitě, chce zde mluvit zvláště o osobní modlitbě. Ještě spíše: myslím na duchovní autonomii. Myslím na řeholníka, který je schopný udržet intenzivní a patřičný rytmus osobní modlitby. Myslím na řeholníka, který je schopný minimální disciplíny v této oblasti. To, co cítím, je toto: během formace se řeholník modlí, samozřejmě. Ale je to, jako by byl donucen komunitou, jejími rytmy a pod bdělým dohledem noviciáta. Když se zapojí do »normální« komunity (natož se ocitne sám na faře! – pozn. ZJ), má štěstí, když najde dobrý rytmus modlitby, kvalitní modlitbu.“

Kolik zkušeností, kolik reálného života je v těchto větech! Množství úkolů, komunikační obtíže komunity, neschopnost setkat se třikrát denně – znamenají konec osobní modlitby! Samotná komunitní modlitba nestačí, aby udržela při životě plamen duchovního života. Je zde reálné nebezpečí, že se z nás stanou „duchovní-podnikatele“, kteří se už nemodlí.

KOMUNITA A POSLÁNÍ

Stále více se ukazuje, že osamocení kněz na barokní opuštěné faře, objíždějící pět až deset dalších farností, je sice ještě na nějaký čas „funkční“, ale pro budoucnost neudržitelný pastorační model. Mluví se tedy o komunitách kněží ve větších farnostech, jakýchsi pastoračních buňkách, které by byly živoucími centry pro širší okolí. Jsou ale bohoslovci vychovávaní ke komunitnímu životu? Uvažuje se vůbec o takovém modelu vážně? A není to planá naděje?

Příliš často se základ řeholního života klade do bratrského společenství. Jde o jakýsi komunitní fundamentalismus. A ještě horší je, když tato forma komunitní ideologie přijme formu komunitního romanismu. Jde o to, že si řeholník v aspirantátě a noviciátě mezi mladými nekonfliktními spolubratry vysní komunitu jako idylu, jakousi bájnou Arkádiu, kde se schová před ztím světem a kde mu bude dobře, přesně jako by byl „v rodině“.

Představený je „hodný tařka“, který „se postará“, „pohládí“, „poslouká“ a hlavně: nic nechce, nic nevyžaduje. Od bonmotu Jana Berchmanse „komunita – mé největší pokání“ se přeslo k druhému extrému: komunita – jediný důvod mého řeholního života. Taková naděje musí být nutně falešná a musí zklamat. „Jako se stalo bratřím, kterého jsem doprovázel na cestě formace a který rok potom odešel. Jeho vysvětlení bylo: »Komunita mě nepodpořila. Provincie mě opustila.« Stavíme-li komunitu jako nejvyšší hodnotu, vytváříme nezrale řeholníky, kteří jsou závislí na druhých, kteří prožívají frustrace, protože se neseťkají se »zlatým stromem« svých snů.“

Řeholní i kněžský život musí být v první řadě zaměřen k *animu necessarium*. Pak je to život, který spočívá především v pokorné službě, ve zřikání se vlastního egoismu, v hledání zájmu druhých před svým vlastním, v následování Krista a v lásce k evangelium.

A co poslání? Jsou ještě nosná neurčitá a realitou neověřená hesla jako služba pro druhé, chudé, opuštěné, zanedbané, na okraji, evangelizace světa, osvobození zotročených? Clodovis Boff píše: „Když jsem před třemi nebo čtyřmi lety analyzoval výzkum Konference brazilských řeholníků o motivacích, které přivedly mladé řeholníky a řeholnice k řeholnímu životu, všiml jsem si, že jedním z hlavních motivů bylo osvobození chudých. Velmi dobře! Poslání je ustavující rozměr zasvěcení. Tento motiv je dobrým začátkem, ale nelze se u něj zastavit. Ze služba chudým a zaměření na chudé jsou integrální součástí zasvěcení (fekl bych, že i křesťanství), je nepochybné. V této oblasti děláme stále ještě velmi málo. Ale tvrdit, že je to základ řeholního života, je omyl... Chudí se nedají osvobodit nabubřelými slovy bez základu pravdy, jak ukázala tragédie reálného socialismu. Zdá se, že někteří řeholníci pouřebují chudé, aby ospravedlnili svůj život a své zasvěcení. Kdyby chudí zmizeli, nevěděli by pak, co se svým životem.“

JAK SE ŽIJE CELIBÁT

Křesťanským způsobem prožívání sexuality je čistota. Čistota vztahu ke druhému pohlaví, k partnerovi, k sobě samotnému. Jde o základní směr křesťanské sexuality: nechtít vlastnit, ale vycházet v láskyplném vztahu ze sebe. Dnešní mladí lidé vědí všechno o „technice sexuality“, ale umírá se hanbou, když je třeba vhodně pohovořit o evangelijní hodnotě čistoty nebo celibátu.

„Jak se dnes žije ve formaci celibátu? Učí se, že slouží tomu, aby člověk žil v nové rodině, v komunitě. Nebo pro službu lidu. Ale zdá se, a platí to pro řeholní život všeobecně, že se staví na falešných nebo povrchných základech. Také zde platí Pavlova slova „není jiný základ než ten, kterým je Ježíš Kristus“. Mimo motivaci víry neexistuje slib čistoty, který by vydržel. Zde se nacházíme v oblasti mystiky, na hony vzdálené od komunitního utilitarismu a pastoračního pragmatismu.“

Boff jmenuje církevní otce, kteří kladli základy praktického učení o čistotě a kteří by měli být znovu čtení. Mluví o farizejství v této oblasti, o tom, že rádi zavíráme oči a raději tuto oblast nebereme vůbec na vědomí. Vinu za „krizi“, a „ztrátu povolání“ řeholníka hledá v jeho oslabeném vztahu k Bohu. „Protože řeholník se hroutí na základě citové krize, jen když je již oslaben ve svém duchovním životě. Vyloučíme-li případy, kde povolání k celibátu zjevně scházelo (aby něco takového bylo možno poznat, jsou třeba roky a roky řeholního života), ve většině případů, neřkámi ve všech, myslí-li někdo na odchod z řeholního života nebo z celibátu, je to proto, že již opustil duchovní cvičení, život modlitby. Jestliže řeholník nemá velkou lásku k Ježíši Kristu a jeho království, láska nějaké ženy mu snadno ukradne srdce.“

PRÁCE A CHUDOBA

I toto jsou citlivé oblasti dnešního života mladých lidí: nadaný mladý muž a žena mají široce otevřenou možnost vzdělání, práce, uplacení. Často jsou vychovávaní ve skleníkovém prostředí všeobecné hmotné i existenční zajištěnosti, a když odcházejí do kláštera nebo do semináře, nemají často moc zkušeností s praktickým životem. Jelikož je povolání málo, hýčkáme si každou květinu. „aby nám hned utekla“, a stává se, že vychováme znučené a zahálčivé lidi, kteří žijí zcela maloměstským a prosředním životem. „Mluví o profesionalitě, o tom, být tím, co člověk je, brát vážně svou řeholní profesi... Řeholník je skutečný profesionál: v první řadě profesionál evangelia. To je to, co se od něj očekává. Je to povinnost, kterou sliboval řeholní profesí: žít důsledně vlastní sliby. Musí žít skutečně zapojen do tohoto životního úkolu, celou svou kompetencí... To je také první forma chudoby: žít a pracovat, a je-li možné, žít také z vlastní práce. Řeholníci parazitují jsou z nejhoršího druhu, mírný František je vyhnán z komunity s voláním »bratr moucheas“.

Jednostranné zaměření formace na studium je nebezpečné v tom smyslu, že si řeholník nenajde vlastní „parketu“, vlastní způsob činnosti a práce, jímž by obohacoval komunitu i lidi mimo. Ve formaci by se mělo více dbát na komunitní, pastorační nebo kulturní aktivity jako prostředek formace a „rostoucí produktivity“ vlastního institutu.

S tím souvisí i Boffův pojem „pedagogika bačkory“. Děti se stávají malými tyrany rodičů, posléze i představených, problematickými, závislými lidmi bez silného charakteru s neuvěřitelně slabou osobností, která se hroutí při první krizi. „Pak honem běží vrhnout se kolem krku mámě nebo hledají tátovu peněženku (...) Nejedná se o to vrátit se k zastaralé metodě hole. Myslím pouze na »bačkory« – prostší, domácí a mateřský nástroj. Každý ví, co to znamená, když se řekne: »šacka v pravý čas« (...) Tato metoda vytvářela charakter, věc, o níž moderní pedagogika ani neví, protože přikládá hodnotu jenom svobodě, aniž by si uvědomovala, že tak platí velkou ideologickou daň nešťastnému liberalismu.“

A to nemluví o řeholníkově, který přes svůj slib poslušnosti chce žít, jak se mu zlíbí a kde se mu zlíbí, a vidí příznak autoritativní v jakékoliv intervenci představeného. Opustí-li řeholník či řeholnice tohoto typu řeholní život, stává se beránkem podřízeným zaměstnavateli v práci a manželce doma.“

Tolik Clodovis Boff. Jeho výroky tnou jistě do živého zvláště u těch, kteří vědí, o čem mluví. Jeho zamýšlení by mohlo být dobrým podnětem všem představeným seminářů, noviciátů či ostatních institucí, kde se tak často krouží hlavou a bezradně přechlápají nad otázkou, jak vychovávat tak vzácný nový „duchovní potěr“. Je jasné, že diecézní seminář není totéž, co řeholní dům, a že je podstatný rozdíl mezi oběma spiritualitami. Přesto nedostatky, o kterých se článek zmínjuje, jsou beze sporu společné.

Zdeněk Jančařík SDB

G. Gruberová - Goepfertová. Večerní ulice 1994

DVĚ ženy — DVA české osudy

V mediální záplavě všemožných uměleckých kejklů a kejklřů se sluší připomenout dvě české umělkyně, jejichž životní výročí připadají na letošní jaro. Dvě ženy – jedna malířka a druhá herečka – na jejichž životních osudech se výrazně podepsal poválečný totalitní režim. Obě dvě si však přes vnější překážky dokázaly uchovat vnitřní, křesťanskou ušlechtilost a svým uměním svědčit o bohatství a srážech lidského ducha.

GGG

Ta malířka, básnička a prozaička, známá spíše v Německu než v rodině Čechů, se letošní jaro dožívá pětasedmdesátí let. Gertruda Gruberová-Goepfertová (nar. 16. 4. 1924 v Jančíně u Jihlavy) však není z těch, které by věk odstavil do širokého odpočinkového křesla. Naopak – na pracovním stole má rozepsané nové básně, v prosvětleném ateliéru vznikají nová plátna, připravuje výstavu grafik a plánuje dlouhé výlety do okolí svého dnešního domova, německého Rosenheimu. Něco o té její vitalitě vím – zažil jsem loni jednu společnou cestu autem podzimní českou krajinou, při které co chvíli paní Gertruda zastavovala, fascinována hrbokatým horizontem, hnědí polí, plavnou rozptíleností nebe a stro-

hostí několika gotických kostelů, vystupovala z auta a v prudkém větru energicky skicovala své „výseky“.

V pravém rohu jejích obrazů, kreseb či akvarelů většinou jako podpis stojí tři velká GGG. Vždy, kdy jsem je viděl v exilových časopisech pod uveřejněnými kresbami, dělal na mne onen „kryptogram“ dojem někoho „malebného“, v sobě jednotného, pevného a přitom otevřeného k naslouchání. A když jsem pak poznal osobně „nositelku“ oněch tří GGG, můj dojem se potvrdil. Jemnost a křehkost ducha se proslavuje s nízorovou vyhraněností, nesmírná bystrost až bystrozrakost malířského vidění doplňuje sytý jazyk, mateřská obětavost je společnicí vřidnosti a nesentimentální nostalgie je sou-

částí její stále dívčí radosti. A světooběžnická, poutnická zkušenost ji utvrzuje v evropských, křesťanských kořenech.

Již za války jako mladička a talentovaná malířka spolupracovala s J. Demlem, přátelila se s J. Čepem a J. Zahradníčkem, své prózy publikovala mj. ve Studenském časopise a v revue Akord. V roce 1949 odjela jako studentka pražské Umprum na prázdninovou stáž do Švýcarska a do Čech se již nevrátila. Po dlouhém putování se s rodinou usadila v Bavorsku, které křídlem králem prochodila a v kresbách, obrazech a cestopisných textech (souborně vyšly v Mnichově ve dvou rozměrných knížkách) pak „objevila“ domácím. Spolupracovala s exilovými nakladatelstvími, kde vydala i dvě

sbírky poezie (Hejno stehlíků. Ohlasy na marnosti). Mnohé její texty jsou roztroušeny po exilových časopisech. Jako malířka vystavuje ve Francii a Německu a je zastoupena ve státních i soukromých sbírkách po celé Evropě, v Americe a Austrálii. V tomto roce se připravuje vydání jejího básnického díla, část výtvarného díla byla představena v 39. čísle Revolver Revue. Pozastavuje-li se pak někdo nad tím, že umělecké dílo GGG není nikterak rozlehlé, stačí odvětit slovy malíře Ivana Sobotky: „Stačí jeden jediný krásně namalovaný obraz...“

PRŮZRAČNÉ HERECTVÍ

Být v Čechách, v té zemi roztrvaně kulturní diskontinuitou, člověkem svědomím, je převážné. A navíc umět si zachovat mezi těmi ozubenými koly ideologií a českého „sousedského“ buranství noblesu a lidskou průzračnost, vědomí duchovních kořenů, neokázalou prostotu a interpretovat po celý život navzdory zblblé době velké světové básničky, je skoro heroický výkon. Vždy jsem si kladl otázku, jak to, že tak velké herečky, jakou je Marie Tomášová (nar. 18. 4. 1929 v Dobrušce u Mladé Boleslavi), dožívající se sedmdesátí let, nebylo dáno narodit se o několik stovek kilometrů dál na západ, kde by svoje umění mohla rozvíjet bez tolika násilných přerušování. Jenže pokud vím, takto se na svůj „český“ osud Marie Tomášová nedívá a takovéto otázky si neklade. Přijala vše, co jí potkalo, s tichou pokorou a ve všem se pokouší uvídnout odlesk Boží radosti. Její herectví se nikdy nedalo do služeb šaradovitě zábavnosti, ani té normalizační, ani té v devadesátých letech. O své práci říká: „Herecká práce je méně hmatatelná než třeba práce výtvarníka. Ten před sebou vidí dílo – obraz nebo sochu. My však nikdy přesně nevíme, nakolik se nám náš úkol – zobrazovat život lidského ducha a zasvětovat poslání básníka do srdcí lidí – daří.“

Herecké umění Marie Tomášové, naslouchající autoru/básníkovi, se pokoušelo v dramatických dílech od-

halovat osobitě duchovní dramata – ať již v Národním divadle (1953–1965), v Divadle za branou (1965–1972 zrušeno!), v Lyže Pragensis nebo v obnoveném Divadle za branou II, které bylo ministrem kultury Pavlem Tigridem taktéž zrušeno v r. 1995. I přes prehavost hereckého umění (a díky režisérskému vedení Otomara Krejčí, tvořivě, objevitelské a promyšlené dramaturgii Karla Krause, spolupřevectví Jiřího Trnky, dramaturg a překladatel Josefa Topolaj jsou mnohé její role nezapomenutelné: Ofélie a Julie ze Shakespearových dram, Měša, Nina i Raněvská v Čechovovi, Marie, Ela, Evi v hrách Topolových, převorka v Bernanosových Dialogích karmelitek, Křečence v Hofmannsthalově Nemožném člověku atd.). Skvělá a jedinečná je také jako interpretka české i světové poezie (V. Holan, E. Dickinsonová, K. H. Mácha atd.).

Miloš Doležal

Snímek Magdalena Bláhová

Náboženství ve věku odkouzlení světa

Sociologie náboženství Maxe Webera, zprošředkována nyní českým členům jedné kapitoly 2. dílu jeho slavné, posmrtně vydané knihy Wirtschaft und Gesellschaft (Hospodářství a společnost), jednak neméně proslulou statí Protestantství a duch kapitalismu

a Předznamenáním k Sebraným statím k sociologii náboženství, vstoupila do českého kulturního prostředí jako opožděný, nicméně stále platný příspěvek k mezináboženskému dialogu, jehož účelem není setřít pel jedinečnosti jednotlivých náboženství, jak se domnívají stoupenci monologu všech konfesion, ale naopak prohloubit jejich jedinečnost. Stávání se Slova tékem neznamená jenom vznik stále nových duchovních útvarů, ale také okolnost, že Duch vanoucí, kam chce, nabývá podoby konkrétních společenských institucí, že se ve společnosti etabluje, ovlivňuje ji a je jí ovlivňován. Dílo Maxe Webera není důležité jenom nejvíce diskutovanou tezí o vzniku kapitalismu z ducha protestantství, ale rovněž a především rozsáhlým srovnávacím rámcem, do něhož je včleněna většina důležitých světových náboženství. Právě naznačení velké členitosti náboženství ve všech jeho existujících podobách docházíme k poznání a uznání přednosti, jímž se vyznačuje křesťanství. Vědomí výlučnosti křesťanství však nesmí a nemůže být zbudováno na neshlednosti k jiným druhům zbožnosti. Existence různých cest k Bohu, které jsou podmíněny kulturními, dějinnými i osobnostními zkušenostmi okolností, neznamená, že mezi těmito druhy náboženské zkušenosti musí nutně panovat vzájemné vylučovací

poměr. A přece nelze toto pochopení pro jiné formy zbožnosti založit na bezbřehém přitakávání všemu, s čím se člověk setkává. Nebezpečí náboženského synkretismu je ještě silnější dnes než v dobách jeho největšího vzruchu v helénistické epoše, neboť dnešní doba je více než jiná charakterizována ustavičným naléháním prázdnoty, neustálým vyprazdňováním všeho, co si na současné bezduchosti dokáže vydobýt alespoň kus ducha.

Ve své slavné přednášce Věda jako povolání Max Weber píše: „Je osudem naší doby, s ji vlastní racionalizací a intelektualizací, především ale s jejím zbavením světa kouzla, že právě nejvyšší a nejsublimovanější hodnoty z veřejnosti ustoupily do pozadí, buď do zásvětí říše mystického života, nebo do bratrství bezprostřední vzájemnosti vztahů jednotlivců. Není náhoda ani to, že naše nejvyšší umění je intimní a nikoli monumentální, ani to, že dnes jen v nejmenších pospolitostech, od člověka k člověku v pianissimu pulzuje to, co kdysi jako prorocké pneuma procházelo velkými společenstvími jako bouřlivý plamen a co je spájelo dohromady.“ Zřítla sluchu pro jemné tóny ohlašování se Božské přítomnosti, jakož i pro dramatické zvraty Ducha, netvoří jen politováníhodný rys naší doby. Muže na druhou stranu znamenat i čas pro naděchnutí k novým náboženským vzmachům, jež se snad již ohlašují. Max Weber, tento velký znalec zjevnosti v jejich nejzranitelnějších projevech, se soustředil zejména na tu část náboženství, jež se usidluje ve společenských strukturách. Svou badatelskou pozornost však věnoval i způsobu, jímž je společenská religiozita utvářena. Rozhodně nejde, jak by se mohlo na první pohled zdát, jen o vědecké uřídnění rozsáhlého souboru náboženských projevů, ani o jednoduchý výklad vzájemného ovlivňování společnosti a náboženství.

Weber tedy na jedné straně zkoumá společ-

nost jako konstitutivní element náboženství, na druhé straně ukazuje dopad již institucionalizovaných náboženských forem na profilaci společnosti. Při výkladu vzniku a počátku náboženství užívá Weber pojmy, které jsou klíčové pro celé jeho dílo jako charisma či legitimní řád. Ostatně i pojem povolání nabývá v Weberově pojetí kromě svého náboženského smyslu i významu povolání jako zmocnění k určitým společenským úlohám. Tak v Politice jako povolání Weber říká: „Jsou dva způsoby, jak si udělat z politiky povolání. Buď se ži-

Kresba Jiřího Bařty

je „pro“ politiku – nebo naopak, žije se „z“ politiky. Není to žádný výlučný protiklad. Zpravidla lidé dělají oba, alespoň ideálně, většinou ale i materiálně: kdo žije „pro“ politiku, dělá „z“ ní svůj život“ ve vnitřním smyslu. Buď užívá pouhé vlastnictví moci, kterou vykonává, nebo svou vnitřní rovnováhu a sebedůvěru sytí vědomím, že svému životu dává smysl službou „věci“. Tímto vnitřním smyslem asi žije každý vážný člověk, který pro něj jakou věc a z této věci žije.“

Je otázkou, do jaké míry je Weber při výkladu vzniku a počátku náboženství, úlohy kněze, pojmu Boha, vztahu proroka ke knězi

na jedné straně a k zákonodárci a učitelu na straně druhé, teodiceje a dalších temat, práv pojednáváně láte. Jeho výkony je třeba hledat spíše než v šíři a přesnosti zpracování našemu okruhu tak vzdálených náboženství jako buddhismus či hinduismus, ve spekulativní síle jeho syntézy, tedy v tvorbě toho, čemu říká „ideální typy“. Například ve způsobu, jakými liší proroka etického – „skrze nějž Bůh žádá plnění mravních povinností“ – od proroka exemplárního, „který svým vlastním příkladem ukazuje druhým cestu k náboženské spáse“, můžeme vystopovat jak Weberův smysl pro náboženské nuance, tak i dar tyto odlišný vztahovat k celku. Pojmy, jež jsme zvyklí chápat v jejich čistě náboženském významu, jako spása, askeze či sebezdokonalování, můžeme díky Weberovi zakoušet také v jejich sociálním a ekonomickém fungování. Rovněž můžeme na pojmech společných všem náboženstvím, pokud je ovšem převedeme na pojem známý z našeho náboženského okruhu, lépe rozeznat obrysy odlišnosti východní a západní náboženské mentality. Weber není jen převodcem po nesmírně členité odlišnosti náboženství, ale také posobí na naše prohloubení vědomí jedinečnosti křesťanství. I přes příliš zjednodušené výklady „převážně protestantského charakteru kapitalistického vlastnictví a podnikatelských vrstev“ v jeho snad nejslavnějším textu Protestantství a duch kapitalismu je čtenba jeho knih, statí a přednášek stále četbou, která může prohloubit povědomí společenské zakotvenosti i toho nejsublimovanějšího náboženského zážitku. Verikála je totiž, jak můžeme kromě jiného zjistit i čtením Maxe Webera, zřetelnější na pozadí horizontů.

Michal Janata

Max WEBER: Sociologie náboženství, Vyšehrad, Praha 1998

Max WEBER: Metodologie, sociologie a politika, Oikumene, Praha 1998

